

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

28 OKTOBER 1970

55e JAARGANG

No. 2770

Schuimklopperij

De guerilla dreigt nu ook door te dringen tot die ene pijler van onze maatschappij die nog niet door activisten besmet was en als het enige bolwerk van professioneel specialisme (korthedshalve ook wel aangeduid als vakidioterie) rechttop kon blijven staan: *het bedrijfsleven*. De profeet van deze — gelukkig geweldloze — guerilla is Robert Townsend. Het boekje is niet rood doch grijs; het heet *De kop van het bedrijf, of: klein Handboek voor de grote ondernemer*¹; het verscheen bij een keurige, (nog?) niet door activisten beheerde, uitgeverij.

Volgens Townsend zijn we een volk geworden van kantoormensen, simpele stervelingen opgeleid om onsterfelijke instellingen te dienen, iets waarvoor wij naar zijn opvatting niet geschapen zijn. Twee mogelijkheden zijn er om te ontsnappen aan onze gevangenschap „in de duiventil van de hiërarchieke rangorde”:

„Oplossing I is de houding die getypeerd wordt door het werkwoord Wegwezen: u kan tot de konklusie komen dat al wat is ook onvermijdelijk zal zijn: grijp dan snel uw deel van de poet (inklusief bonussen, premies en tantièmes) en troost u met de verstrooiingen van de zogeheten Vrije Tijd.

Oplossing II is geweldloze guerilla: ontmantel uw organisatie, ieder op de plaats waar hij de onderneming dient — laat alleen datgene over waarin de onderneming ons dient. Maar de subversieve activiteiten van miljoenen zullen nodig zijn voor we resultaten zien.”

Townsend's boekje nu gaat over Oplossing II. Het is bestemd voor diegenen die de moed, de humor en de energie bezitten om een bedrijf te laten functioneren alsof de mensen er werkelijk menselijk zijn. Vereisten: enig talent om de absurditeiten van het systeem te kunnen signaleren en een gezonde argwaan jegens iedere vorm van ego-massage. Zijn aanbevelingen gelden vooral de mensen aan de top zelf. Als zij hun fantasie gebruiken om te zorgen dat hun werknemers alles krijgen wat hun toekomt, dan

zullen beide groepen waarschijnlijk weer tot het leven terugkeren en nog rijk worden op de koop toe.

De aanbevelingen van Townsend zijn alfabetisch gerangschikt en variëren van antwoorden op vragen als „Bazen, hoe stuur je ze met pensioen?” en „Beleggers, hoe hou je ze op de hoogte?” („Ze kunnen irritant zijn zolang de zaken goed gaan, maar een regelrecht gevaar voor het bestaan van de onderneming als de zaken slecht gaan”) tot korte verhandelingen over onderwerpen als „Raad van Commissarissen — stuurlui aan de wal” en „Geheimhouding, een broeikas van narigheid”. De kern van het laatste probleem wordt door Townsend teruggebracht tot de volgende aforistische keuze: „Geheimhouding betekent of:

1. Waar ik mee bezig ben is zo verschrikkelijk dat ik het je niet durf te vertellen.

OF

2. Ik vertrouw je niet (meer).”

Townsend neemt op een half-grappige, half-serieuze wijze de aan iedere grote organisatie nu eenmaal inherente dikdoenerij op de korrel. Zijn gezond-verstand-benadering prikt door menige opgeklopte, wetenschappelijke pretenties hebbende, verhandeling over de bedrijfsproblematiek heen. Natuurlijk chargeert hij daarin; zo doet hij bijv. de aanbeveling om nooit mensen in dienst te nemen die aan de Harvard Business School hebben gestudeerd! Het is niettemin een verademing als er zo nu en dan eens iemand opstaat die afrekenet met de „schuimklopperij” waar iedere grote organisatie mee behept is. En wie kan dat beter doen dan een man als Townsend, die naar eigen zeggen veertien jaar heeft gewerkt bij een bedrijf dat rijk genoeg was om bijna alles verkeerd te doen en dat deed ook?

¹ H. J. Paris, Amsterdam 1970, 195 blz., f. 7,90 (oorspronkelijke titel: „Up the Organization”; Nederlandse vertaling: Herbert Leupen).

Inhoud

Schuimklopperij	1049
Korthheidshalve	1050
Prof. Dr. W. Albeda: Vragen bij een program.....	1051
Drs. G. Brouwers: Naar een economische en monetaire unie	1052
Prof. Drs. C. J. van Eijk: De Nederlandse Economie in 1973	1058
Mededelingen	1061, 1067
Europa-bladwijzer	1062

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit

Redacteur-secretaris: P. A. de Ruiter

Adjunct redacteur-secretaris:
J. van der Burg

Economisch-Statistische Berichten

Uitgave van de Stichting Het Nederlands
Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016;

kopij voor de redactie:

postbus 4224. Telefoon:

(010) 14 55 11, toestel 3701. Bij
adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar,
studenten f. 31,20, franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen
kunnen ingaan op elke gewenste datum,
maar slechts worden beëindigd per
ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope
NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
Koninklijk plein 6, Brussel,
postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141,
Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908

Korthheidshalve

„In de eerste zes maanden van 1970 is het invoeroverschot bijna een miljard gulden hoger dan in de overeenkomstige periode van 1969. Een toeneming, die een nader onderzoek waard is.” Aldus de aanhef van een leerzame notitie over de recente ontwikkeling van onze buitenlandse handel in het *Maandschrift* van het CBS (september 1970). Wat is het geval? Bedroeg het invoeroverschot in de eerste helft van 1969 nog f. 1.987 mln., in het eerste halfjaar van 1970 overtrof het bedrag van de invoer dat van de uitvoer met liefst f. 2.964 mln., een stijging dus met f. 977 mln. Dit als gevolg van het feit dat in de eerste zes maanden van dit jaar de invoerstijging (22,7%) vrij aanzienlijk uitging boven de exporttoename (19,6%). Reden dus tot ongerustheid over de positie van onze handelsbalans. Het *Maandschrift* brengt echter een nuance aan. Het wijst erop dat de gegeven cijfers in werkelijke prijzen zijn weergegeven. Bekijkt men de handelscijfers over het eerste halfjaar 1970 echter in constante prijzen, d.w.z. in prijzen, zoals die een jaar geleden golden, dan ontstaat een heel ander beeld. Dan is de uitvoer in het eerste halfjaar 1970 zelfs iets meer gestegen (15,1%) dan de invoer (14,6%) en nam het invoeroverschot slechts met f. 194 mln. toe. Twee cijferreeksen dus met heel verschillende uitkomsten, een discrepantie die verklaard wordt door de omstandigheid dat dit jaar de invoerprijzen gemiddeld aanzienlijk sterker stijgen dan de uitvoerprijzen. Hetgeen, zoals reeds eerder in *ESB* werd gereleveerd (14 oktober, blz. 997), voor de lopende rekening van de betalingsbalans in 1970 nadelige consequenties heeft, maar op een iets langere termijn bezien, als gevolg van onze verbeterde concurrentiepositie, juist gunstig is voor die lopende rekening. Zeer zeker wanneer in 1971 onze economie enige bestedingsbeperkende accenten gaat vertonen. (dR).

Diezelfde CBS-publikatie geeft ook een aardig overzicht van de ontwikkeling van arbeidsvolume en arbeidsreserve in de periode 1950-1966, onderverdeeld naar de vier grote regio's, t.w. Noord (de drie noordelijke provincies), Oost (Overijssel en Gelderland), West (de twee „Hollanden” en Utrecht) en Zuid (de drie zuidelijke provincies). Deze cijfers zijn uiteraard van veel belang voor de bestudering van regionale ontwikkelingsproblemen. In alle landsdelen is — het zal niemand verbazen — het aantal arbeidskrachten gestegen; onderling bestaan er echter grote verschillen. Over het gehele land genomen steeg het aantal arbeidskrachten in de periode 1950-1966 met 19%. Noord en Oost bleven met 6 en 16% beneden dit gemiddelde, West en Zuid erboven met 21 resp. 22%. Opmerkelijker dan deze verschillen zijn die welke het *Maandschrift* constateert tussen de vier landsdelen op het punt van de verhouding tussen de toeneming van het aantal arbeidskrachten en de groei van de bevolking. Alleen in het Westen kon in die zestien jaar de groei van het aantal arbeidskrachten ongeveer gelijke tred houden met die van de bevolking (stijging 21% resp. 20%). In de andere landsdelen daarentegen lag het tempo van de bevolkingsgroei aanmerkelijk hoger dan dat van de toename van het aantal arbeidskrachten. In het Oosten en het Noorden bedroeg het eerste zelfs ongeveer het dubbele van het tweede. Men kan aan deze laatste cijfers natuurlijk geen al te grote absolute betekenis toekennen in termen van toekomstige arbeidsmarktsituatie. Gegeven evenwel regionale mobiliteit van de produktiefactor arbeid, indiceren zij evenwel duidelijk een verscherping in de toekomst van de nu reeds aanzienlijke verschillen tussen de landsdelen op het punt van de vraag/aanbodsverhoudingen op de arbeidsmarkt. Hetgeen een uitdaging betekent aan ons industriële-vestigingsbeleid of aan onze „bevolkingspolitiek”. (dR)

Vragen bij een program

Het program der drie vakcentrales is om meer dan één reden een belangwekkend document. In de eerste plaats omdat op eerlijke wijze een keuze is voorgelegd aan de leden. Zij zullen de vraag moeten beantwoorden of en in welke mate zij matiging willen opbrengen, om ruimte te scheppen voor collectieve voorzieningen. In de tweede plaats omdat de verlangens in het program gekwantificeerd zijn, terwijl gepoogd is aan te geven waar de financiën ervoor vandaan zullen moeten komen. Ten derde omdat uit de geuite verlangens die mengeling van realisme en idealisme naar voren komt, die de vakbeweging zo bij uitstek tot de organisatie heeft gemaakt die onze maatschappij niet in één klap, maar bij stukjes en beetjes vernieuwt. De vakbeweging weet van de dagelijkse zorgen der leden; zij realiseert zich dat een al te radicale ingreep ineens de maatschappij tijdelijk onbewoonbaar zou maken. En er is geen tijdelijk onderdak voorhanden.

Toch geeft de publikatie van dit program ook aanleiding tot vragen. Vragen, die de drie besturen zich ongetwijfeld hebben gerealiseerd, en waarop zij zelf een antwoord zullen weten. Ik zie er twee, die mij niet eenvoudig lijken.

In hoeverre is deze matiging waar te maken? Wij mogen aannemen, dat ook de komende Kabinetsperiode gekenmerkt zal zijn door spanningen op de arbeidsmarkt, met name in het Westen, maar ook elders in het land. Zijn

matiging en spanning op de arbeidsmarkt met elkaar te verzoenen? En bovendien, wij leven niet meer in de jaren vijftig. Het succes van de matiging van toen kan men verklaren uit het algemene gevoelens van redelijkheid en aanvaardbaarheid van het gevoerde beleid. Ik ben bang, dat de jaren vijftig in zoverre uniek waren, dat een herhaling ervan niet zo voor de hand ligt. De entree der jaren zeventig onderscheidt zich nu niet bepaald door matiging en geloof in redelijkheid. In de jaren vijftig was er, naast het gevoelens van vertrouwen in het gevoerde beleid, ook een mate van volgzzaamheid ten opzichte van leiders, een passiviteit die er thans niet meer is. In die verandering is veel te waarderen, maar zij maakt een beleid van matiging niet eenvoudiger. Men kan eigen kader en leden geheel of gedeeltelijk bereiken en overtuigen. Maar hoe staat het met de ongeorganiseerde meerderheid? Hoe reageren vakbondsleden en vakbondsleiding, wanneer zij geconfronteerd worden met lokale actiegroepen?

Daarnaast is er de vraag, maar die ligt in het verlengde van de eerste, of de vakbeweging zich nog zó zeer politiek kan engageren als de opzet van dit program veronderstelt. Ik weet niet hoe men zich dit precies voorstelt, maar bij mij komt het ongeveer zó over. Bij optreden van een nieuw Kabinet vindt overleg tussen regering, werkgevers en vakbeweging plaats, waarbij de vraag van de verhouding tussen private en publieke uitgaven aan de orde komt. Gelukt dit gesprek niet, dan is de matiging van de baan en de regering ziet maar wat ze doet (zelf de publieke uitgaven maar wat beperken of de fiscale en monetaire wapenen scherpen). Gelukt

dit gesprek wél, dan ontstaat er een soort quasicontact tussen regering, werkgevers en vakbeweging. Deze drie partners zullen dan moeten pogen elkaar het bedoelde beleid mogelijk te maken.

Nu zijn we de laatste jaren juist wat huiverig geworden voor dit soort afspraken. Met name voor de vakbeweging ligt dit moeilijk. Men vraagt om een zekere distantie. Vakbewegingen behoeven niet het algemeen belang te behartigen. Zij moeten zich niet al te zeer engageren met welke regering dan ook. Elk engagement kan leiden tot vergroting van de afstand tussen leiding en leden. En juist die afstand maakt de positie van de vakbeweging kwetsbaar zodra actiegroepen gaan opereren — of beter gezegd in zulk een afstand ligt de oorzaak van het optreden der actiescomités.

Toch komt men er niet onderuit (zie mijn colum van drie weken geleden) te erkennen dat er voor de vakbeweging geen andere weg is, wil zij meer doen dan verlangens als kreten te slaken. Zij heeft niet het algemeen belang te behartigen. Maar als de visie, welke de overheid op dat algemeen belang heeft, nu eens in sterke mate parallel loopt met die van de vakbondsleiding? Distantie is nodig ten opzichte van de regering, om de distantie ten opzichte van de leden zo klein mogelijk te maken. Maar als die eerste distantie nu het bereiken der doelstellingen in de weg staat?

Men mag aannemen, dat de vakbondsleiding deze problematiek in het oog houdt. Het wachten is nu op een regering, die dat ook doet.

Naar een economische en monetaire unie

Over het rapport van de Groep-Werner

DRS. G. BROUWERS

Een van de belangrijkste besluiten van de Haagse Topconferentie van de EEG-landen (december 1969) behelsde de instelling van een werkgroep om een rapport aan de Raad van Ministers uit te brengen over de verwezenlijking van een economische en monetaire unie. Deze werkgroep, naar haar voorzitter, de Luxemburgse Minister-President, de Groep-Werner genoemd, heeft op 7 oktober jl. haar eindrapport vastgesteld. Een van de leden van de Groep-Werner was Drs. G. Brouwers, de Secretaris-Generaal van het Ministerie van Economische Zaken. De ESB-redactie heeft de heer Brouwers bereid gevonden het rapport-Werner in dit blad te bespreken. Zij is hem daarvoor zeer erkentelijk.

In onze woelige maatschappij blijft de groei naar een nauwer verbonden Europa van belang. Sommigen schijnen daaraan te twifelen. Waarom een maatschappij verstevigen die verkeerd is? Ruim haar op, vervang haar in elk land door een goede maatschappij en men heeft een betere wereld. Dit lijkt een te simplistische redenering. Blijkens de ervaring stampst men een goede maatschappij niet uit de grond. Slechts stap voor stap komt men vooruit. In deze evolutie is een grotere economische en politieke eenheid van de volken, gefaseerd naar de mate van hun samenhang, een onmisbare factor.

Is dit niet het intrappen van een open deur? Vandaag de dag is dat de vraag. Men is geneigd, verdiept in nieuwe grondslagen voor onze maatschappij, de internationale randvoorwaarden voor deze herschepping over het hoofd te zien. Men is ook wat cynisch geworden door de taai weerstand die de Europese integratie remt. En ook de oude nationale Adam sterft maar langzaam. Er is een instinctief verzet tegen het verlies van het eigene, zonder de kansen te onderkennen die het in de confrontatie van de wijdere, open ruimte krijgt. Men beseft niet welke prikkels het rijk geschakeerde Europa schept, niet slechts voor de economie maar ook voor de cultuur, wanneer de grenzen van de nationale staten wier historische rol is uitgespeeld, werkelijk worden opgeheven. Met de politiek is het niet anders. Maar voor de Europese partijvorming krijgt men geen hand op elkaar. De Gemeenschap begint meer en meer het moment te naderen waarop de politieke consequenties uit haar instelling moeten worden getrokken, wil zij beantwoorden aan de visie en de hoop van twaalf jaar geleden.

Terwijl men in de eerste vijftien jaren na de oorlog vol was van de internationale samenwerking die een hernieuwde wereldcatastrofe moest voorkomen, is de belangstelling thans verschoven naar de steeds klemmender vraag, welk karakter onze door de techniek bezeten maatschappij gaat krijgen. Men weet geen raad meer met de welvaart. Men heeft geen oog voor het welzijn dat enkele decennia welvaart tot stand hebben gebracht, hoewel elke stad en elke streek er de duidelijke tekenen van draagt. Men voelt wel hoe betrekkelijk die welvaart voor velen nog altijd is, maar men raakt in verzet tegen

de industrie die haar moet brengen. Een mentaliteit ontstaat die soms doet denken aan het begin van de vorige eeuw. Men slaat nu geen machines stuk, maar wil er toch liever niet veel meer bij hebben.

De vrees voor de dreigende toekomst spitst zich toe op de tegenstelling tussen milieuhygiëne en produktie, zonder twijfel in ons huidige dagelijkse leven het fundamenteelste vraagstuk. Wij dreigen los te raken van de natuur. Maar tussen dit uiterste en dat van de ontberingen van het verleden moet een optimale middenweg te vinden zijn. Een optimum dat evenwel op de verouderde nationale basis van nu niet te bereiken is. Evenmin als wij op deze nationale basis meer dan machteloze gebaren kunnen maken over de politieke spanning in de wereld en het daaruit voortvloeiende geweld. De vernieuwing onzer maatschappij kan en mag niet op de voltooiing van de Europese eenheid wachten, maar men moet zich wél realiseren dat die vernieuwing zonder deze eenheid slechts een matige kans op bevredigende resultaten biedt.

Deze inleiding zij mij als achtergrond voor de uitwerking van de titel vergeven. Zij heeft een functie bij de verklaring van het gewicht der beslissingen waarvoor de Ministerraad van de Europese Economische Gemeenschap voor het einde van het jaar wordt gesteld. En die tenminste van even grote politieke als economische betekenis zijn.

Opdracht Groep-Werner

De Haagse Topconferentie van de Zes nam in december 1969 twee belangrijke besluiten: een principe-akkoord over de toetreding van Groot-Brittannië en enkele andere landen en de opdracht tot een rapport over de verwezenlijking van een economische en monetaire unie. Het tweede besluit was in niet geringe mate geïnspireerd door de monetaire onrust die kort tevoren de Gemeenschap had geschokt. De ter voldoening aan deze opdracht door de Raad van Ministers op 6 maart 1970 ingestelde werkgroep met als voorzitter de Luxemburgse Minister-President Pierre Werner heeft na een interim-rapport in mei op 7 oktober jl. haar eindrapport vastgesteld. Het is unaniem en voor de persoonlijke verant-

woordelijkheid van de leden. Voor het einde van het jaar zal het door de Raad van Ministers worden behandeld.

De paragraaf van het slotcommuniqué van de Haagse Conferentie, welke betrekking had op de Economische en Monetaire Unie, luidde als volgt :

„8. (De Staatshoofden en Regeringsleiders) hebben opnieuw uitgelegd aan hun bereidheid de latere ontwikkeling die nodig is voor de uitbreiding van de Gemeenschap en voor haar ontwikkeling tot een economische unie sneller te doen verlopen. Zij zijn van oordeel dat het integratieproces moet uitmonden in een gemeenschap van stabiliteit en groei. Hiertoe zijn zij overeengekomen dat in de Raad, op basis van het door de Commissie op 12 februari 1969 ingediende Memorandum en in nauwe samenwerking met haar, in de loop van 1970 een in fasen uit te voeren plan zal worden uitgewerkt dat de verwezenlijking van een economische en monetaire unie ten doel heeft. De ontwikkeling van de monetaire samenwerking dient te zijn gebaseerd op de harmonisering van het economische beleid.

Zij hebben besloten de mogelijkheid te laten nagaan van de instelling van een Europees Reservefonds waarin een gemeenschappelijk economisch en monetair beleid zou moeten uitmonden.”

Om aan deze opdracht te voldoen, diende primair het punt van uitgang, d.w.z. de actuele toestand, en het punt van aankomst, d.w.z. de volledige economische en monetaire unie, te worden gedefinieerd. Het was niet moeilijk om het punt van uitgang te omschrijven. In de twaalfjarige overgangperiode zijn belangrijke resultaten bereikt. Centrale punten zijn de verwezenlijking van de volledige douane-unie en van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek. Bij de harmonisatie der economische politiek, m.n. op het terrein van de conjunctuurpolitiek, is echter slechts beperkte voortgang geboekt. Dit tekort klemt te meer, omdat de toegenomen verwevenheid der nationale economieën tezamen met de versterkte samenhang van het internationale betalingsverkeer de autonomie en dus de reikwijdte van de nationale conjunctuurpolitiek heeft verzwakt. Men is afhankelijker geworden van evenwichtsgebreken in de partnerlanden en men kan zijn eigen gebrek aan evenwicht met nationale middelen minder effectief herstellen. De ernst van dit hiaat in het beleid van de Gemeenschap neemt toe, ten detrimente van haar stabiliteit en groei.

De omschrijving van het punt van aankomst was een zwaardere aangelegenheid. Technisch was er geen verschil van mening. De werkgroep omschreef de economische unie als een zone, waarbinnen goederen en diensten, personen en kapitaal zich vrij en zonder concurrentievervalsing bewegen, met vrijmijding van structurele of regionale onevenwichtigheden. De monetaire unie formuleerde zij als een afzonderlijke monetaire zone, die interne convertibiliteit van de valuta's impliciert, onherroepelijke vaststelling van de pariteitsverhoudingen, opheffing van de marges waarbinnen de koersen kunnen schommelen en volledige liberalisering van het kapitaalverkeer. Haar ontstaan kan gepaard gaan met de handhaving van nationale munteenheden of de invoering van één communautaire geldeenheid. In tech-

nisch opzicht kan de keuze tussen deze twee oplossingen wellicht onbelangrijk lijken, maar psychologische en politieke overwegingen pleiten voor het invoeren van één munteenheid, waardoor het definitieve karakter van de onderneming zou worden gewaarborgd.

Twee stromingen m.b.t. monetaire unie

Verschillen openbaarden zich echter m.b.t. het gewicht dat moest worden gehecht aan het interne beleid van de Gemeenschap voor de functionering van de monetaire unie. Verschillen over de prioriteit van de maatregelen die tot de unie moesten leiden, hingen daarmee samen. Zij werden beïnvloed door verschil van opvatting over de mate van supra-nationaliteit van de Gemeenschap. Twee stromingen traden hierbij aanvankelijk aan de dag.

De ene stroming legde de nadruk op de monetaire eenheid van de Gemeenschap tegenover de buitenwereld en dan in het bijzonder tegenover de Verenigde Staten. Hun chronische betalingsbalanstekort is door de sleutelfunctie van de dollar in het internationale betalingsverkeer een bron van inflatie voor de overige wereld. Deze eenheid zou voorshands tot uitdrukking kunnen worden gebracht door de marges binnen welke de valutakoersen mogen fluctueren, te verkleinen voor wat de onderlinge verhoudingen tussen de valuta's van de Zes betreft. Uiteindelijk zouden de onderlinge pariteiten onherroepelijk worden gefixeerd. Parallel aan deze monetaire toenadering zou een toenemende harmonisatie van de economische politiek dienen plaats te vinden, zonder dat de eerste door de laatste zou worden geconditioneerd.

De andere stroming stelde zich op het standpunt dat een dergelijke, extern gerichte monetaire unie tot mislukking zou zijn gedoemd, indien zij niet zou berusten op een gemeenschappelijke budgettaire en geldpolitiek binnen de Gemeenschap. Eenheid naar buiten was voorwaarde eenheid naar binnen. Is aan deze voorwaarde voldaan, dan is de Gemeenschap verantwoordelijk voor het gezamenlijk economisch evenwicht en kan zij dus ook naar buiten als eenheid optreden. Zolang dat niet het geval is, blijven de lidstaten verantwoordelijk voor hun nationale evenwichten en daarbij past logischerwijze, binnen de spelregels van het Internationale Monetaire Fonds, een zelfstandig wisselkoersbeleid. Deze stroming deelde ook niet de verwachting van de andere, dat de nauwere externe binding de harmonisatie van het interne beleid zou bevorderen. Zij was veeleer de opvatting toegedaan dat zolang deze harmonisatie onvoldoende was, de uiteenlopende ontwikkeling van de nationale betalingsbalansen de lidstaten telkenmale zou dwingen hun monetaire bewegingsvrijheid te hernemen. Het effect hiervan op de publieke opinie zou desastreus zijn voor alle verdere kansen op de monetaire unie.

Het meningsverschil had echter een diepere, institutionele ondergrond. Een gemeenschappelijke budgettaire en monetaire politiek kan slechts werkelijk effect-

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

tief zijn, wanneer zij door Gemeenschapsorganen wordt uitgeoefend. Dit betekent in de eerste plaats dat de verantwoordelijkheid voor de krediet- en valutapolitiek berust bij een federale centrale bank, die ook de monetaire reserves van de Gemeenschap beheert. Het betekent in de tweede plaats dat de budgetpolitiek, voor zover nodig ter waarborging van het economisch evenwicht van de Gemeenschap, is opgedragen aan een centraal politiek orgaan, dat onafhankelijk van de nationale regeringen optreedt. Dit betekent geenszins een volledige centralisatie van het uitgaven- en inkomstenbeleid. De ledenlanden zouden op dit terrein in vérgaande mate autonoom kunnen blijven. Gewaarborgd moet echter zijn, dat zij niet via de begroting ongewenste impulsen aan de conjunctuur kunnen geven. Alleen dan ook kunnen de kapitaalmarkten volledig worden geliberaliseerd. Het centrale politieke orgaan behoeft ter uitoefening van zijn taak in het bijzonder zeggenschap over de omvang der nationale begrotingstekorten en hun wijze van financiering. Gegeven het feit dat de desbetreffende bevoegdheden van de nationale Regeringen aldus zijn verlegd naar een Gemeenschapsorgaan en deze dus in dit opzicht niet meer verantwoordelijk kunnen zijn tegenover hun nationale parlementen, dient het centrale politieke orgaan verantwoordelijk te zijn tegenover een dienovereenkomstig toegerust Europees Parlement.

Kort samengevat komt de monetaire unie dus op het volgende neer :

Qua beleid:

- a. een Gemeenschapsvaluta;
- b. een gemeenschappelijke geld- en kredietpolitiek;
- c. een gemeenschappelijke begrotingspolitiek, toegespitst op de omvang en de financiering der deficitten.

Qua organen:

- a. een Gemeenschapscirculatiebank naar het model van het Amerikaanse Federal Reserve System;
- b. een Gemeenschapsorgaan voor de financiële politiek;
- c. een Europees Parlement, waaraan dit orgaan verantwoording verschuldigd is.

Het moge duidelijk zijn dat een dergelijke Gemeenschap in aanzienlijker mate dan de huidige tevens een politieke Gemeenschap is.

Institutionele voorzieningen

Uit het interimrapport dat in mei aan de Raad van Ministers werd uitgebracht blijkt, dat de beide stromingen elkaar vrijwel hadden gevonden over de betekenis van het interne budgettaire en monetaire beleid dat op Gemeenschapsniveau voor de functionering van de economische en monetaire unie nodig was. De institutionele voorzieningen waren echter niet uitgewerkt. Verschil van mening was ook blijven bestaan over het tempo waarin een vernauwing van de fluctuatiemarges tussen de wisselkoersen van de lidmaten zou kunnen plaatsvinden. De ene stroming wilde daartoe reeds in de eerste fase overgaan en daarbij tevens een valutastabilisatiefonds van de Gemeenschap instellen, teneinde de samenhang op extern monetair gebied te versterken. De andere stroming wenste geen van beide in de eerste fase. Zij achtte belangrijke maatregelen van gemeenschappelijke monetaire politiek eerst mogelijk, wanneer daadwerkelijke vorderingen bij de harmonisatie van de economische politiek daartoe de voor-

waarden hadden geschapen. Op beide punten had de groep behoefte aan politieke aanwijzingen om tot een sluitend en zo mogelijk unaniem advies te komen.

In zijn vergadering van 8 en 9 juni nam de Raad de conclusies van het interimrapport over. Ten aanzien van het institutionele punt constateerde hij dat de economische en monetaire unie betekent dat de voornaamste beslissingen op het terrein van de economische politiek zullen worden genomen op Gemeenschapsniveau en dat dus de noodzakelijke bevoegdheden zullen worden overgebracht van het nationale plan naar dat van de Gemeenschap.

Over het wisselkoersbeleid gedurende de eerste en volgende etappes ware door de Groep-Werner advies te vragen aan het Comité van Goeverneurs van Centrale Banken. De Raad verzocht de Groep-Werner haar werkzaamheden in het licht van zijn gedachtenwisseling voort te zetten en haar eindrapport in september uit te brengen.

In aansluiting op deze conclusies van de Raad van Ministers vulde de werkgroep de omschrijving van het eindstadium der economische en monetaire unie aan met een uitgewerkte institutionele paragraaf in de lijn van de terzake hiervoor gegeven samenvatting. Zij stelde voorts dat de dienovereenkomstig noodzakelijke wijzigingen van het Verdrag van Rome zó tijdig dienen te geschieden, dat een voor het einde van de eerste etappe te houden regeringsconferentie het ontwerp-wijzigingsverdrag zou kunnen vaststellen.

Met betrekking tot het wisselkoersbeleid in de overgangsetappes richtte de Groep-Werner zich met een aantal vragen tot het Comité van Goeverneurs. Het Comité deed een groep experts ter beantwoording een rapport opstellen. Het deelde in zijn brief van 13 september 1970 aan de werkgroep mede dat het zich met de conclusies van het rapport verenigt. Rapport en brief zijn als bijlagen aan het rapport van de groep gehecht. Hieronder wordt op deze conclusies teruggekomen.

Aldus verenigd en gewapend kon de groep-Werner definitief de etappes uitwerken die tot de volledige economische en monetaire unie zouden moeten leiden. Uitgaande van de in het communiqué der Haagse Topconferentie uitgesproken politieke wil een zodanige unie tot stand te brengen, opnieuw bevestigd in de vergadering van de Raad van Ministers van 8 en 9 juni, is de groep van mening, dat een economische en monetaire unie in de loop van de jaren zeventig tot stand zou kunnen worden gebracht. Dit zou via twee etappes moeten geschieden. De eerste is de belangrijkste en daaraan wijdt het rapport dan ook uitgebreide aandacht.

Eerste etappe: coördinatie

Hoewel men zich op dit in menig opzicht gecompliceerde terrein voor overhaasting moet hoeden, is de groep toch van oordeel dat de goede gang van zaken de vaststelling van een termijn vereist. Zij stelt deze op drie jaar. De kern van het werk dat in deze etappe moet worden verzet, vormt met volledige benutting van het bestaande verdrag een zodanige coördinatie van de economische politiek en een zodanige harmonisatie van de te hanteren instrumenten, dat aan het einde van de periode een mate van uniformiteit in het beleid is bereikt, die de goedkeuring van de verdragswijziging gericht op het finale stadium wettigt. Het rapport stelt dat daartoe allereerst de overleg- en de besluitprocedure in

de Gemeenschap moet worden gewijzigd. De coördinatie van de politiek zal dienen te steunen op drie confrontaties per jaar van de economische toestand en van de gevoerde politiek in de ledenlanden, teneinde daaruit voor de Gemeenschap en de landen afzonderlijk beleidsconclusies te trekken. De tijdstippen dienen in de beginne zo goed mogelijk te worden aangepast aan de begrotingsprocedures in de lidstaten. Daarna zouden deze procedures moeten zijn gesynchroniseerd.

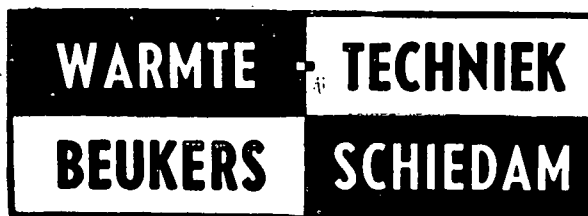
De eerste confrontatie ware in het voorjaar te houden, voor het opmaken van de balans over het afgelopen jaar en de eventuele aanpassing van het beleid aan de economische ontwikkeling. De tweede confrontatie, voor het midden van het jaar, zou op basis van kwantitatieve verkenningen voor het komende jaar in richtlijnen moeten resulteren voor de in dat jaar te voeren economische politiek en de daarmee samenhangende nationale begrotingen. Bij de derde confrontatie in de herfst zouden de economische prognoses meer in details en getoetst op hun onderlinge verenigbaarheid dienen te worden vastgesteld. Bij deze gelegenheid zal de Raad van Ministers op voorstel van de Commissie een jaarrapport over de economische toestand van de Gemeenschap moeten vaststellen, dat de in het komende jaar te voeren conjunctuurpolitiek zal dienen aan te geven. Ad hoc zullen tenslotte consultaties moeten plaatsvinden over specifiek voorgenomen of te nemen maatregelen. Dit op verzoek, resp. voorstel van een lidstaat of van de Commissie en aan de hand van een systeem van conjunctuurindicatoren. De bij deze confrontaties te formuleren aanbevelingen zullen zich specifiek en gedetailleerd tot elk afzonderlijk land moeten richten, waarbij in geval van stemming het betrokken land zich zou kunnen onthouden.

Het rapport stelt vervolgens dat nieuwe voorzieningen moeten worden getroffen om dit systeem van coördinatie en confrontatie effectief te doen zijn. Het erkent dat de uitvoering van deze taak een grote inspanning van alle betrokkenen vereist en constateert dat in de lidstaten en bij de Gemeenschapsorganen daartoe bepaalde voorzieningen op het punt van organisatie en personeelsbezetting dienen te worden getroffen.

Aangezien in deze eerste etappe de Raad van Ministers het centrale beslissingsorgaan voor de algemeen-economische politiek zal zijn, dient er voor te worden gezorgd dat de Raad zijn taak op adequate wijze kan verrichten. Voor deze speciale taak, die dus in het bijzonder de geleidelijke uitwerking van een conjunctuurpolitiek voor de Gemeenschap zal zijn, zal hij moeten worden samengesteld uit de in elk land voor de economische en de financiële politiek verantwoordelijke Ministers en de terzake competente leden van de Europese Commissie. De Presidenten van de Centrale Banken zouden aan de vergaderingen deel moeten nemen.

Om de efficiency van het werk van de Raad te verzekeren, zullen functionarissen van hoog niveau, de regeringen en de Centrale Banken vertegenwoordigend, en dus niet als onafhankelijke experts, telkenmale op korte termijn ter voorbereiding van de confrontaties moeten samenkomen. Als grondslag hiervoor zal de lopende samenwerking van de Commissie met de nationale administraties en met de bestaande Comité's van de Gemeenschap voor de economische politiek dienen te worden versterkt.

Het Comité van Goeverneurs van de Centrale Banken tenslotte zal een steeds belangrijker rol gaan spelen. Zijn

(I.M.)

werkwijze zal ter voorbereiding van de monetaire aspecten bij de confrontaties in de Raad van Ministers dienen te worden aangepast. Het zal aanbevelingen kunnen richten aan de afzonderlijke circulatiebanken en adviezen kunnen geven aan de Raad en de Commissie.

Dit alles zal als gezegd zijn hoogtepunt vinden in het jaarrapport over de economische toestand van de Gemeenschap, hetwelk zal worden toegezonden aan het Europese Parlement en het Sociaal-Economisch Comité. De nationale regeringen zullen het aan de nationale parlementen voorleggen, opdat deze het in aanmerking kunnen nemen bij hun begrotingsdiscussies. Een overeenkomstige procedure zal worden gevolgd met betrekking tot de vaststelling van de kwantitatieve doelstellingen der Gemeenschap op middellange termijn. Tenslotte zullen de algemene richtlijnen voor de economische politiek niet worden vastgesteld, alvorens de sociale partners zijn geconsulteerd. Daartoe zal op Gemeenschapsniveau een regelmatige gedachtenwisseling tussen hen en de Commissie dienen plaats te vinden.

Het rapport wijdt vervolgens meer in bijzonderheden aandacht aan de coördinatie en de mate van harmonisatie die tijdens deze eerste etappe zal moeten plaatsvinden op het terrein van de verschillende onderdelen van de economische politiek, m.n. de begrotingspolitiek, de fiscale politiek, de kapitaalmarktpolitiek, de geld- en kredietpolitiek en de externe monetaire politiek. Het zou na de behandeling van de kernpunten in het voorafgaande de grenzen van dit artikel overschrijden op deze bijzonderheden in te gaan, hoezeer zij op verschillende onderdelen in concreto van belang zijn. Een uitzondering moet worden gemaakt voor de externe monetaire politiek, gezien de rol die dit onderdeel, zoals blijkt uit de voorafgaande beschouwingen, in het geheel van het rapport speelt.

De groep heeft, gegeven haar preliminaire discussies, de conclusies ter zake van het Comité van Goeverneurs zo getrouw mogelijk gevolgd. Mede in overeenstemming met de uitspraken van de Raad van Ministers op 9 juni jl. stelt zij, dat op dit terrein een intensivering van de samenwerking zal dienen plaats te vinden, met name door een versterking van de consultatie bij het optreden in internationale financiële organisaties. Met betrekking tot de wisselkoersverhoudingen binnen de Gemeenschap wordt een serie stappen aangegeven. Het verrichten van elke stap zal afhangen van het resultaat dat met de vorige is bereikt. De eerste stap zal zijn, dat bij wijze van experiment de centrale banken in onderlinge overeen-

stemming de fluctuatiemarge van hun wisselkoersen t.o.v. elkaar in een bepaalde mate vernauwen in vergelijking met die welke tegenover de dollar in acht wordt genomen. Deze laatste bedraagt momenteel naar boven en naar beneden $\frac{3}{4}$ procent van de pariteit. Zij zullen dit tot stand brengen door op elkaar afgestemde interventies in dollars. Deze eerste stap zal worden gedaan bij het begin van de eerste etappe nadat de centrale banken de daartoe nodige technische voorbereidingen hebben getroffen. Deze vernauwing zal absoluut of relatief kunnen zijn, d.w.z. een beperking van de onderlinge marges bij handhaving van de marge met de buitenwereld, of handhaving van de onderlinge marges bij verruiming van die met de buitenwereld. Afhankelijk van de omstandigheden en van de resultaten, verkregen bij de harmonisatie van de economische politiek, zullen volgende stappen kunnen worden gedaan. Zij zullen kunnen bestaan uit een formalisering van het experiment, interventies op de wisselmarkt in Gemeenschapsvaluta's en verdere vernauwing van de marges. De maatregelen op dit gebied kunnen worden vergemakkelijkt door een Agent te belasten met statistische registratie, informatie en advies.

Het rapport sluit zijn analyse van de eerste etappe af met de reeds gememoreerde uitspraak dat in de loop ervan tijdig de wijzigingen van het verdrag zullen moeten worden vastgesteld om de definitieve inwerkingstelling van de economische en monetaire unie mogelijk te maken. Voor het eind van de etappe zal een nieuwe Topconferentie moeten worden gehouden om deze wijzigingen goed te keuren. Daarenboven zal een bijzondere vergadering van de Raad van Ministers moeten plaatsvinden om de balans op te maken van de vorderingen tijdens de eerste etappe, teneinde besluiten te kunnen treffen voor het program in de tweede overgangsetappe.

Tweede etappe: versterking en voltooiing

Het rapport is over deze tweede etappe aanzienlijk minder uitvoerig. Dit heeft twee redenen. De eerste is dat de exacte stand van zaken op het eind van de eerste etappe op dit moment moeilijk kan worden voorzien. Het is dus betrekkelijk academisch zich in bijzonderheden uit te spreken over de maatregelen die dan in materieel en formeel opzicht kunnen worden getroffen. De tweede is dat deze maatregelen, afgezien van hun meer of mindere dynamiek, in principe weinig kunnen verschillen van die welke in de eerste etappe worden ondernomen. Het werk in de tweede etappe zal goeddeels een versterking, resp. voltooiing zijn van dat wat in de eerste etappe ter vergemeenschappelijking van de economische politiek en ter versterking van de bevoegdheden der Gemeenschap wordt ter hand genomen. Deze gedachtengang is in het desbetreffende deel van het rapport uitgewerkt.

Een bijzonder punt verdient afzonderlijke vermelding. De Goeverneurs van de Centrale Banken zullen een studie ondernemen over de rol die een Europees Fonds voor de monetaire samenwerking zal kunnen spelen als overgang naar de situatie in het eindstadium, wanneer het federale centrale-banksysteem belast zal zijn met het beheer van de deviezenreserves van de Gemeenschap. Het rapport stelt dat afhankelijk van de ervaring, verkregen bij het wisselkoersbeleid, en tevens van de convergentie der economische politiek een dergelijk Fonds in de eerste etappe zou kunnen worden ingesteld en in elk geval in de tweede etappe. Deze laatste is, als ge-

zegt, afhankelijk van de balans van het werk gedurende de eerste etappe.

Een belangrijk onderdeel van de tweede etappe zal ten slotte zijn de parlementaire behandeling van het ontwerp wijzigingsverdrag, alsmede de technische voorbereiding van de nieuwe, resp. versterkte instituten.

Stilstand in de integratie is achteruitgang

Men kan natuurlijk zeggen dat dit alles heel pretentief en heel ambitieus is en dat het dus wel niet zal lukken. Maar dat is geen reden om het niet te proberen. De Europese Gemeenschap is in een stadium gekomen dat, wanneer zij niet verder gaat, zij achteruit loopt. Er ontstaat dan tweërlei spanning. In de eerste plaats tussen het beleid der regeringen en dat van het bedrijfsleven. De ondernemingen hebben veel minder de nationale sentimenten en scrupules die de regeringen, spiegel van hun volken, hebben. Zij zijn hun gang gegaan. Zij hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de grotere markt hun bood en zij nestelen er zich steeds grondiger in. Het proces van de multi-nationale ondernemingen heeft zich ingezet. De regeringen zullen dit tempo moeten volgen, willen niet de wrijvingen over verschil van concurrentiekansen zich versterken en tot velerlei structurele ongemakken leiden.

Indien de Regeringen dit al te schoorvoetend doen, ontstaat een tweede spanning tussen economie en politiek. Aanpassing van nationaal-economisch beleid en feitelijke dwang tot concentratie van beleid forceert op een gegeven moment tot politieke confrontatie. Economische verbondenheid sleept onherroepelijk politieke verbondenheid achter zich aan. De belangrijke vraag is slechts het hoe. Bewust geleid of meegetrokken met alle risico's voor onrust en brokken in de nationale samenlevingen, die hiermee gepaard gaan. Ideaal voltrekken zich dergelijke wijzigingen natuurlijk nooit. Maar men heeft de efficiency ervan wel enigermate in de hand.

Men behoeft zich verder geen overdreven illusies te maken, dat de economische en monetaire unie de inflatie tot stilstand zal brengen. Inflatie en monetaire unie zijn twee verschillende zaken. De laatste kan stellig een bijdrage leveren om de eerste op te lossen. Een gemeenschappelijk gevoerd begrotings- en kredietbeleid kan de inflatoire effecten van overbesteding beter matigen. In elk geval hebben wij dan niet meer het excuus dat het buitenland het ons zo moeilijk maakt.

Wij weten nu echter langzamerhand wel dat budgettair en monetair beleid niet voldoende draagwijdte hebben om via een drastische beïnvloeding van de vraag de inflatie afdoende de kop in te drukken, tenzij wij bereid zijn er bij gelegenheid de prijs van de werkloosheid voor te betalen. En aangezien werkgelegenheid terecht het centraalste doel is, hebben wij ons bij dit tekort neer te leggen. Wij zijn alleen niet bereid er de consequentie van een evenwichtige verdeling tussen collectieve en particuliere bestedingen op andere wijze uit te trekken. Wij staan hier voor een fundamenteel defect van onze hedendaagse maatschappij, dat ons nog langer moet prikkelen eer wij rijp zijn voor een oplossing. Dit behoeft geen aanleiding te zijn voor defaitisme. Misschien vallen de taboes op dit gebied in de jaren zeventig even snel als andere taboes dat in de zestiger jaren deden. Laten wij intussen roeien met de riemen die wij hebben en laten wij ze zo veel mogelijk perfectioneren. De monetaire unie kan ons daarbij zonder twijfel helpen.

Een intrigerend probleem is hoe de voorbereiding van de economische en monetaire unie zich moet verhouden tot de onderhandelingen over de toetreding van Engeland en enkele andere landen tot de EEG. Stellen wij de Britten hier niet voor een inderhaast geschapen fait accompli, dat een nieuwe steen des aanstoots werpt op deze moeizame weg? Te riskanter, omdat een mislukking van deze onderhandelingen mogelijk een zodanige politieke stagnatie in de Gemeenschap zou veroorzaken, dat men ook de economische en monetaire unie wel zou kunnen afschrijven? Het is onwaarschijnlijk. Engeland heeft verschillende malen en op verschillende plaatsen doen blijken dat het op dit punt bereid zou zijn te tekenen „on the dotted line”. Het zou ook wel heel vreemd zijn als de nuchtere Engelsen niet zouden beseffen, welk een rol zij met hun goed georganiseerde geld- en kapitaalmarkt kunnen spelen in een monetaire unie. Men kan daarbij overigens niet voorbijzien aan het feit dat de monetaire verhoudingen van Engeland met andere delen van de wereld op een gegeven moment bijzondere voorzieningen zullen vergen. In elk geval zullen Engeland en de andere kandidaat-leden in de loop van het komende jaar bij de besprekingen betrokken moeten worden.

Er is echter nog een algemene reden om de verwezenlijking van de economische en monetaire unie, nu zij een zeker momentum heeft gekregen, niet te vertragen. De uitbreiding van de huidige Gemeenschap van drie grote en drie kleine landen tot een Gemeenschap van vier grote en zes kleine landen zal haar structuur en

haar psychologisch klimaat aanzienlijk wijzigen. Hoe primair op grond van politieke overwegingen de toetreding van Engeland voor de soliditeit van de Gemeenschap is, deze wijziging kan aanvankelijk een verslapping van haar samenhang ten gevolge hebben. Dit behoeft niet het geval te zijn. Het is evenzeer mogelijk, dat de perspectieven die de stap over het Kanaal, eenmaal en eindelijk gezet, voor Groot-Brittannië opent, een vitaliserend effect op de Gemeenschap zullen hebben. Het is goed dat in deze onzekerheid een nieuw cement de Gemeenschap bindt, dat als in het voorgaande betoogd, niet slechts voor haar verdere ontplooiing onontbeerlijk is, doch waar ook het moment voor is gekomen.

Een jaar geleden zou een discussie over een monetaire unie in de Gemeenschap een volstrekt academische affaire zijn geweest. De Haagse Topconferentie bracht haar in de sfeer van de praktische politiek. De gedachten erover waren aanvankelijk nog betrekkelijk nevelig en de standpunten lagen, toen de groep-Werner haar taak begon, ver uiteen. Tussentijds getoetst aan de nationale politieke inzichten en aan de monetaire opvattingen van de circulatiebanken, is het mogelijk gebleken de verschillende wijzen van benadering bij elkaar te brengen. In zijn aldus bereikte min of meer betrekkelijke evenwicht is het rapport een moeilijk splitsbaar geheel. Het zal belangwekkend zijn hoe de Raad van Ministers straks deze praktische uitwerking van de Haagse politieke uitspraak tegemoet zal treden.

G. Brouwers

RUIMTELIJKE ORDENING

Het

NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT te Rotterdam

houdt zich o.m. bezig met onderzoeken de ruimtelijke ordening betreffende. In de laatste jaren vooral zijn deze studies uitgebreid en verdiept op het terrein, dat kan worden omschreven met het begrip „industriële vestigingspatronen”. De speciale kennis op dit gebied wordt aangewend ten behoeve van bepaalde regio's of maakt onderdeel uit van de totale ruimtelijke-ordeningsproblematiek.

Bij de onderzoeken over dit onderwerp wordt gebruik gemaakt van aan de input-output techniek verwante analyses en van de verwerking van literatuur en statistieken. Voorts zijn er contacten met buitenlandse experts op dit gebied.

De Sectie binnen het Instituut, die zich met deze materie bezighoudt, heeft behoefte aan uitbreiding met een in onderzoek reeds (enigszins) ervaren

ECONOMIST

Het aanvangssalaris ligt, afhankelijk van de ervaring, tussen f 1770 en f 2290 per maand. De secundaire arbeidsvoorwaarden zijn gunstig.

Zij die voor deze vacature belangstelling hebben, worden verzocht hun curriculum vitae toe te zenden aan drs. P. J. Montagne, Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

De Nederlandse Economie in 1973

Een verkenning in slechts één richting

PROF. DRS. C. J. VAN EIJK

Nieuw in de studie van het Centraal Planbureau, *De Nederlandse Economie in 1973*¹, vergeleken met de vorige die een verkenning van de economische ontwikkeling tot 1970 inhield, zijn o.m. een verder uitgewerkte analyse van de vraag naar arbeid, een naar bedrijfstakken gedetailleerde berekening van de functionele inkomensverdeling en een onderzoek naar de regionale verdeling van de economische activiteit².

In dit artikel zullen we ons beperken tot twee aspecten: *de veronderstellingen over de stijging van de loonvoet en de raming van de vraag naar produktiefactoren*. Dat wil niet zeggen dat de andere punten niet belangrijk zouden zijn, integendeel. Dat het CPB het gewaagd heeft de ramingen voor de bedrijfstakken nominaal geheel uit te werken, waardoor het mogelijk werd de verwachte ontwikkeling van de rentabiliteit in de verschillende bedrijfstakken te beschrijven, wekt voldoening. Het is echter niet gemakkelijk uit de tekst op te maken welke de belangrijkste determinanten van het prijsverloop worden geacht. Een grondige bespreking van de wijze waarop deze ramingen tot stand zijn gekomen is pas mogelijk na publikatie van het model, dat er aan ten grondslag ligt. Dat geldt trouwens ook voor een bespreking van de raming van de vraag naar produktiefactoren die dieper wil graven dan hetgeen in het volgende hierover te berde wordt gebracht. En nog veel sterker geldt dit voor de regionale ramingen.

Bespreking van de twee genoemde punten geeft niet alleen de gelegenheid om aandacht te schenken aan een nieuw stuk gereedschap voor de middellange-termijnplanning, maar ook om een pleidooi te houden voor meer volledig uitgewerkte alternatieven. Alleen dan wordt zo'n studie een verkenning van mogelijkheden. Nu gaf het middellange-termijnplan te weinig aanknopingspunten voor een goede discussie over de al dan niet vermeende gevaren van de arbeidsonrust, enkele weken geleden. Het is slechts een verkenning in één richting: die van de *loonbeheersing*.

Vooraf gaat nog een enkele opmerking over de ramingen zelf en over de vergelijking tussen de ramingen uit de vorige middellange-termijnverkenning en de realisaties voor de periode 1965-1970, die in hoofdstuk I van de nieuwe verkenning is opgenomen.

De ramingen

Enkele aspecten van de verwachte economische ontwikkeling zijn:

- Tot 1973 kan de groei van de Nederlandse economie een evenwichtig verloop hebben als aan een aantal nauwkeurige aangegeven voorwaarden voldaan zal zijn. Het

bruto nationaal produkt zal dan met 4,6% gemiddeld per jaar kunnen toenemen.

- Het prijsverloop kan weer tot redelijke proporties worden teruggebracht: de stijging van het prijsniveau van de consumptie zal niet meer dan 2,5 à 3% per jaar bedragen. Daarbij zal het reëel beschikbaar loon van een werknemer met twee kinderen en een inkomen juist beneden de laagste premiegrens van de sociale verzekeringen met 3 à 3,5% stijgen. Dit is minder dan de stijging van de arbeidsproductiviteit.

- Het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans zal in 1973 f. 1 mrd. bedragen.

- De toeneming van de arbeidsinkomensquote zal minder snel zijn dan in het verleden en het niveau ervan zal in 1973 gekomen zijn op 76%.

- De toeneming van de werkgelegenheid zal in de periode 1968-1973 vooral geconcentreerd zijn in de dienstensector (222.000 man) en niet in de nijverheid (24.000 man).

- Het aantal werklozen zal in 1973 50.000 man bedragen. De spanning op de arbeidsmarkt zal in het Westen van het land weer sneller toenemen dan elders, hoewel de spreiding van de werkloosheidsniveaus over de verschillende gebieden minder wordt.

- Vooral aan ongeschoolde arbeiders zal — zonder immigratie van gastarbeiders — een tekort kunnen ontstaan. Ook aan semi-hoger en hoger geschoold personeel. Middellbare krachten zullen er te veel zijn, vooral in het Westen van het land.

- De procentuele produktiviteitsstijgingen blijven voor de verschillende bedrijfstakken uiteenlopen. Mede door de herstructureringsmaatregelen zullen de zwakke bedrijfstakken echter enig herstel vertonen.

De belangrijkste voorwaarden waaronder de economische ontwikkeling zich zo zal afspelen zijn:

- Tot 1973 zal de stijging van de wereldhandel zwakker zijn dan in het recente verleden. In het buitenland zal de loon- en prijsbeweging matig zijn.

- Hetzelfde geldt voor de loonvoetstijging in het binnenland: de contractionen zullen met niet meer dan 5% en de

¹ De schrijver is veel dank verschuldigd aan de heren Drs. H. den Hartog en Drs. J. H. v. d. Pas, van het Centraal Planbureau, voor de gedachtenwisseling die hij met hen mocht hebben.

² „De Nederlandse Economie in 1973, een voorwaardelijke prognose van de ontwikkelingsmogelijkheden voor de Nederlandse economie op middellange termijn”, 2 delen. Staatsuitgeverij, 's Gravenhage 1970.

loonsom per werknemer zal in 1973 met niet meer dan 7,5% toenemen. Hierbij is aangenomen dat er een stringente prijspolitiek gevoerd zal worden.

- Het aantal te bouwen woningen zal met 2.000 per jaar toenemen.
- De overheidsuitgaven zullen de beschikbare ruimte die door de belastingdruk bepaald wordt, niet overschrijden.
- De belastingdruk zal ongeveer gelijk blijven.
- Er zullen zich geen belangrijke internationale depressies of ongunstige politieke ontwikkelingen voordoen.

Teneinde inzicht te geven in de mogelijke consequenties van veranderingen in deze veronderstellingen, is een aantal varianten berekend op de centrale prognose, die betrekking hebben op een sterkere toeneming van de loonvoet, al dan niet in de vorm van spaarloon, een hoger investeringsniveau, sterker stijgende overheidsuitgaven, en een minder sterke groei van de wereldhandel.

Tenslotte wordt nog een overzicht gegeven van het beslag op nationale middelen, dat door het realiseren in de komende jaren van een aantal wensen over uitbreiding van de collectieve voorzieningen gelegd zou worden. Deze berekeningen zijn van groot belang voor de discussies die in de naaste toekomst gevoerd moeten worden over de wijze waarop de potentiële groei van onze economie gebruikt moet worden. We zullen toch eens tot een expliciete vaststelling van prioriteiten moeten komen voor de keuze tussen private en collectieve behoeften en die tussen de collectieve behoeften onderling. In de berekeningen van het CPB wordt node gemist een overzicht van de kosten van bestrijding van de milieuverontreiniging. Bij de huidige stand van onze kennis en de beschikbaarheid van statistisch materiaal kan het CPB daarvan echter geen verwijt gemaakt worden.

In het eerste hoofdstuk van de nieuwe verkenning komt een interessante vergelijking voor van de ramingen uit *De Nederlandse Economie in 1970*³ met de realisaties voor de periode 1965-1970. Enkele resultaten van deze vergelijking zijn ook voor het volgende van belang. Het blijkt dat in de middellange-termijnverkenning voor 1970 de volumestijging van de productie vrijwel exact en de volumeveranderingen in de meeste bestedingen heel redelijk geraamd waren. De particuliere investeringen zijn iets hoger en de overheidsinvesteringen aanzienlijk lager uitgekomen. Het werkloosheidsniveau, en daarmee de arbeidsmarktsituatie, werd correct geraamd.

Hier staat tegenover dat de nominale ontwikkeling van onze economie, de veranderingen dus in loonvoet en prijsniveaus, sterk werd onderschat. Dat geldt niet voor de exportprijzen. De onderschatting van de loonvoetveranderingen kan niet zijn veroorzaakt door onjuist inzicht in de arbeidsmarktsituatie, die zoals gezegd goed werd voorspeld. Wel steeg de arbeidsproductiviteit sterker dan werd verwacht. De gerealiseerde loonvoetstijging overschrijdt echter sterker dan verwacht die van de arbeidsproductiviteit: in de raming is deze verhouding 6,3% : 3,8%; in de realisatie 8,8% : 4,6%. Het lijkt niet onaannemelijk dat hier de spreiding in de produktiviteitsstijgingen per bedrijfstak, die groter was dan werd verwacht, van belang is geweest (zie ook tabel 1).

De raming van de loonvoet

Wat opvalt is dat de loonvoet niet als een endogene variabele wordt behandeld, maar bij wijze van veronderstelling wordt ingevoerd. Uit de tekst⁴ kan men zelfs lezen

dat wordt aangenomen dat de overheid in staat zal zijn tot matiging van de loonvoetveranderingen bij te dragen, zij het gesteund door een stringente prijspolitiek. De veronderstelde stijging van de loonvoet wordt dan ook door sommigen laag geacht en is voor 1970 en 1971 door de recente gebeurtenissen op de arbeidsmarkt waarschijnlijk al achterhaald⁵.

Men kan zich afvragen of het verstandig was, in de huidige situatie waarin de geleide loonpolitiek niet meer werkt en de discussies rond de mogelijkheid van zo'n politiek weer hoog op te slaan, de loonvoet als een exogene variabele te behandelen. Zou het gebruik van een loonvoetvergelijking, waardoor de loonvoetstijging simultaan met de andere variabelen zou zijn bepaald niet de voorkeur hebben verdiend? Men moet natuurlijk aannemen dat het CPB achteraf heeft nagegaan of de veronderstelde loonvoetverandering gerechtvaardigd is in het licht van de voorspelde produktiviteitsontwikkeling, de prijsstijgingen en de arbeidsmarktsituatie. Een expliciete verantwoording hiervan wordt echter niet gegeven. Men kan in dit verband de volgende vragen stellen:

— Is het aannemelijk dat de spanning op de arbeidsmarkt en de geografische verdeling ervan voldoende gunstiger zijn dan in het recente verleden, toen gemiddeld hogere loonvoetstijgingen werden gerealiseerd? Het werkloosheidsniveau zal nog iets dalen in de jaren waarvoor de voorspelling werd opgesteld. Het tekort aan ongeschoolden neemt sterk toe. Voor het Zuid-Westen van het land, waar de spanning hoog blijft en de werkloosheid volgens de verwachtingen kan dalen tot 0,5%, worden plannen uitgedacht waarvan zelfs de meest gematigde de vraagoverschotten op de arbeidsmarkt kan doen toenemen⁶. Er bestaat voorts nog steeds een kloof tussen het loonniveau in het Westen en dat in de rest van het land. Verkleining van de verschillen in de ontwikkelingstempels in de landdelen kan leiden tot pogingen die kloof te overbruggen.

— In hoeverre is bij de keuze van de loonvoetstijging rekening gehouden met de indexeringsclausules in een aantal CAO's? Dit element versterkt de interdependenties tussen lonen en prijzen, hetgeen bij een exogene loonvoetraming wellicht te weinig aandacht krijgt.

— Is het wel aannemelijk dat de overheid er in de naaste toekomst in zal slagen een serieuze inkomenspolitiek te voeren — of dat ook maar zou willen — die alle inkomens omvat waardoor ze weer enige invloed op het loonpeil zou kunnen krijgen? Het stringente prijsbeleid dat noodzakelijk zou zijn als ondersteuning van een streven naar matiging

³ „*De Nederlandse Economie in 1970, een voorwaardelijke prognose van de ontwikkelingsmogelijkheden voor de Nederlandse economie op de middellange termijn*”. Staatsuitgeverij, 's Gravenhage 1966.

⁴ Zie „*De Nederlandse Economie in 1973*”, blz. 58.

⁵ Zie „*Macro Economische Verkenning 1971*”, blz. 79.

⁶ Zie bijv. „*Verkenning van de toekomstige werkgelegenheid in het Rotterdamse haven- en industriegebied*”, nota van de commissie ad hoc uitgebracht aan de Commissie van Advies voor het havenbedrijf, 1969, of „*Rijnmond in de Delta*”, beoordeling der economische ontwikkelingsmogelijkheden van het Rijnmondgebied, uitgebracht door het openbaar lichaam Rijnmond, 1969.

Tabel 2.

Determinanten van de groei van de arbeidsproductiviteit

	Bijdrage van schaalvergroting	Bijdrage van verhouding loon- en kapitaalkosten	Bijdrage technische vooruitgang
	(in procenten gemiddeld per jaar)		
Landbouw	—	0,9	5,7
Industrie	1,8	1,1	2,2
Diensten (excl. woning- bezit)	1,2	1,0	0,7
Totaal bedrijven (excl. delfstoffenwinning en woningbezit)	1,2	1,0	1,9

Bron: De Nederlandse Economie in 1973.

grondslag liggen. In dit geval is men uitgegaan van een productiefunctie met een substitutie-elasticiteit van één. Tamelijk hoog als men naar vroegere beschouwingen over deze zaak kijkt en ook in het licht van gelijksoortige onderzoeken, waarbij tegenwoordig vaak gebruik gemaakt wordt van productiefuncties met een lagere en soms zelfs niet constante elasticiteitscoëfficiënt⁹. Bij het kiezen van de coëfficiënten van de relatie is voorts de geldigheid van de grensproductiviteitstheorie aanvaard. Bovendien is uitgegaan van volledig vrije mededinging, zowel op de markten van eindproducten als die van productiefactoren. Daardoor heeft men de coëfficiënt van de factorprijsverhouding gelijk kunnen veronderstellen aan het aandeel van het niet-looninkomen in het nationale inkomen. In de literatuur zijn deze veronderstellingen tamelijk gebruikelijk. Nog niet beantwoord is de vraag of ze op langere termijn in onze economie misschien ook wel aanvaardbaar zijn, als niet meer dan een indicatie van de verschillende invloeden gevraagd wordt.

Bij de interpretatie van de gevonden samenhangen rijzen nog enkele moeilijkheden. De schaalvoordelen zijn in de analyse gebonden aan de groei van de productie. Kennelijk is aangenomen dat met deze groei een vergroting van de bedrijfsgrootte gepaard zal gaan. Bij wijze van toetsing en nadere concretisering wordt dan ook gepoogd verband te leggen tussen de schaalfactor zoals die uit bovenstaande opdeling blijkt en de verandering in de bedrijfsgrootte in de verschillende bedrijfstakken in de periode 1950-1963. De vraag is echter of deze benadering in een macro-economische analyse past. Bedrijfsgrootte en toegevoegde waarde kunnen, ook op bedrijfstakniveau, zich los van elkaar ontwikkelen.

Behalve aan de bedrijfsgrootte probeert men de schaalfactor ook te relateren aan de kapitaalintensiteit en de researchuitgaven, alles met de bedoeling de gevonden invloed van de productiegroei op de arbeidsproductiviteit te identificeren als resultaat van schaalvergroting. Hier rijst de vraag of deze grootheden slechts worden gezien als indicatoren voor de bedrijfsgrootte, dan wel als afzonderlijke middelen om schaalvoordelen te verkrijgen. M.a.w. is een grotere kapitaalintensiteit, resp. een hoger uitgaven-niveau aan research, een voorwaarde voor het bereiken van schaalvoordelen, of zijn deze grootheden slechts aanwijzingen voor de relatieve bedrijfsgrootte? De eerstgenoemde interpretatie lijkt niet aannemelijk, de andere maakt het onjuist de schaalvoordelen, althans gedeeltelijk, toe te schrijven aan de kapitaalintensiteit en de researchuitgaven zoals nu gebeurt op blz. 133. De vraag is of niet een betere analyse verkregen was als factoren als de bovenstaande rechtstreeks als verklarende variabelen waren geïntroduceerd in een relatie ter verklaring van de arbeidsproductiviteit. Bovendien moet worden bedacht, dat de kapitaalintensiteit impliciet al in de relatie is opgenomen, zij het verheld, in de vorm van de verhouding der factorprijzen.

Mededelingen

Economisch-Statistische Dag 1970

Op dinsdag 15 december a.s. organiseert de Economische Sectie van de Vereniging Voor Statistiek de jaarlijkse Economisch-Statistische Dag. Dit jaar is het onderwerp: *Zin en Onzin in de Econometrie*.

Des ochtends zullen spreken: Drs. J. A. Hartog, Prof. Dr. J. S. Cramer en Prof. Dr. J. Koerts. Des middags is er een panelzitting o.l.v. Prof. G. Goudswaard. Zowel 's ochtends als 's middags is er volop gelegenheid voor discussie.

Plaats van samenkomst: Nederlandse Economische Hogeschool Rotterdam, tijd: 11.00-16.00 uur. Programma's kunnen t.z.t. worden aangevraagd bij het secretariaat van de sectie: Nieuwe Doelenstraat 16-18, Amsterdam-C., telefoon: (020) 21 78 78, toestel 3388.

In dit verband is het ook van belang aandacht te schenken aan de wijze waarop het probleem van het meten van de factorprijsverhouding werd opgelost. Het gaat hierbij om een benadering van de verhouding tussen de loonvoet en de prijs van een „werkeenheid” van de kapitaalgoederen-voorraad. Het spreekt vanzelf dat laatstgenoemde grootte niet rechtstreeks waarneembaar is, een moeilijkheid waar in de literatuur soms overheen gelopen wordt. Het CPB benadert de kapitaalkosten door een indexcijfer van de prijzen van investeringsgoederen toe te passen op een door gemiddelde levensduur en rentestand bepaalde annuïteit. De levensduur van de kapitaalgoederen is in dit geheel niet meer dan een ruwe schatting. De zo verkregen index wordt gecorrigeerd voor de wisselingen in de belastingdruk, met name als gevolg van veranderingen in de investeringsaftrek.

Door gebrek aan statistisch materiaal konden de ramingen van de investeringen niet worden opgezet op een wijze, die aansluit bij die voor de vraag naar arbeid. In principe bestaat er natuurlijk voor de kapitaalproductiviteit een analoge relatie met de groei van de productie en de factorprijsverhouding. En alleen toepassing van die relatie bij de raming van de investeringen zou — het CPB geeft het zelf toe — tot consistentie met de ramingen van de vraag naar arbeid hebben geleid. De kapitaalproductiviteit en de veranderingen daarin zijn echter niet te bepalen zonder kennis van de kapitaalgoederen-voorraad in totaal en gesplitst over de bedrijfstakken. Deze kennis is afwezig. In hoofdzaak is daarom bij de raming van de investeringen gebruik gemaakt van constante bruto marginale kapitaalcoëfficiënten, gecorrigeerd voor de bijdrage die de factor arbeid levert tot de groei van de productie. Deze bijdrage wordt gelijk gesteld aan het produkt van de toeneming van de werkgelegenheid en de reële loonvoet.

Deze methode werd ook in de vorige Verkenning gebruikt. Zoals kan worden aangetoond is het gebruik van een constante kapitaalcoëfficiënt in strijd met de bij de vraag naar arbeid geïntroduceerde substitutiemogelijkheden. Het gebruik van de reële loonvoet bij de bepaling

⁹ Zie bijv., om ons te beperken tot een Nederlands onderzoek, het artikel van Drs. H. de Haan en Dr. S. K. Kuipers: *De produktiestructuur van Nederland in de periode 1950-1966*, in „De Economist”, 118, no. 4, 1970.

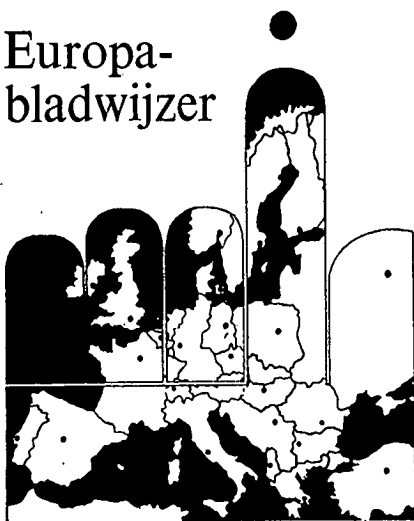
van de bijdrage van de factor arbeid is in strijd met de toegelaten mogelijkheid van schaalvoordelen. Dit zijn natuurlijk moeilijkheden bij de toepassing van de zojuist beschreven samenhangen. Men heeft zich erdoor niet laten weerhouden. Voor de centrale ramingen, waarbij de berekeningen blijkens de tekst werden gecorrigeerd voor de substitutie tussen de produktiefactoren, is de schade aan de consistentie waarschijnlijk beperkt. De betekenis van de varianten, voor zover die betrekking hebben op de loonvoetveranderingen, wordt er waarschijnlijk wel minder door. De vraag is immers of in tabel III.28 bijv., waarin de consequenties worden aangegeven van een extra loonsverhoging, wel met de extra investeringen is rekening gehouden, die nodig zijn om de uit de substitutie voortvloeiende produktiviteitsstijgingen te realiseren. Als in de berekeningen, overeenkomstig de specificatie van het model, de marginale kapitaalcoëfficiënt constant gehouden is, is dat niet het geval. Er is dan alleen rekening gehouden met de, op korte termijn, negatieve invloeden van winstdaling en liquiditeitsverkrapping. Alweer een argument voor de noodzaak van een volledig doorgerekend alternatief met een hogere loonvoet, waarin dan opnieuw alle correcties op het model, die in het centrale alternatief zijn aangebracht,

zijn verwerkt. Alleen dan kan een zinvolle discussie worden gevoerd over de eventuele gevaren van extra loonsverhogingen.

Iedere verfijning in de beschrijving van economische relaties wordt verkregen door het aanvaarden van nieuwe en soms gewaagde hypothesen. Het bovenstaande is er weer een voorbeeld van. Het toetsen van de hypothesen met behulp van statistisch materiaal is meestal moeilijk en kan pas in de loop van de tijd verwezenlijkt worden. Op basis van de hierboven genoemde veronderstellingen heeft het Centraal Planbureau een nieuw stuk gereedschap geschapen voor de middellange-termijnplanning, het zoveelste in de jaren van zijn bestaan. De slechtste dienst die aan de voortgang van het onderzoek kan worden bewezen is afwijzen van de voorlopige resultaten op grond van het nogal speculatieve karakter van de veronderstellingen. In de loop van de jaren zal blijken hoe betrouwbaar de verkregen inzichten in de groei van de produktiviteit zijn en hoe de methode eventueel verbeterd kan worden. De richting waarin gezocht wordt komt overeen met die van recente onderzoekingen in andere landen.

C. J. van Eijk

Europa- bladwijzer

Twee Nederlandse publikaties over de EEG

Nederlandse boeken over de Europese integratie en de ontwikkeling in de Europese Gemeenschappen zijn een betrekkelijk zeldzaam verschijnsel. Na de publikaties van J. Linthorst Homan¹ en van E. W. Meier² is er nog wel een aantal rechtswetenschappelijke monografieën over institutionele en juridische aspecten van de Europese integratie verschenen³, maar de beoefenaren van de economische wetenschap hebben, op een enkele uitzondering na⁴, in ons land tot nu toe niet van grote belangstelling voor de economische problemen

van de Gemeenschappen blijk gegeven. Hetzelfde moet gezegd worden van de politieke wetenschappers: zelfs in een tijdschrift als *Acta Politica* is sinds het bestaat geen enkele beschouwing over de politieke processen die zich in de Gemeenschappen afspelen verschenen. Tot de theorie van de politieke en van de economische integratie, gefundeerd op de Europese ervaringen van de afgelopen twintig jaren, heeft de Nederlandse wetenschappelijke wereld tot nu toe dan ook geen bijdragen van enige omvang opgeleverd⁵.

Nu binnen een periode van een halfjaar kort achter elkaar twee Nederlandse werken over de Europese Gemeenschappen zijn verschenen die niet alleen voor geïnteresseerde juristen maar ook voor een ruimer publiek zijn bestemd, bestaat er des te meer aanleiding aan beide in deze rubriek aandacht te besteden. Eerst dan het in het Engels geschreven boek van Frans A. M. Alting von Geusau, *Beyond the European Community*⁶.

¹ J. Linthorst Homan: „Europese integratie”, Nijhoff, Den Haag 1955.

² E. W. Meier: „De Europese economische integratie”, Stenfert Kroese, Leiden 1958.

³ O.a. P. S. R. F. Mathijssen: „Le droit de la CECA”, Nijhoff, Den Haag 1957;

P. J. G. Kapteyn: „L'assemblée com-

mune de la CECA”, Sijthoff, Leiden 1962;

P. H. J. M. Houben: „Les Conseils de Ministres des Communautés européennes”, Sijthoff, Leiden 1964;

A. M. Donner: „The role of the lawyer in the European Communities”, Edinburgh 1968;

H. G. Schermers en L. J. Brinkhorst: „Judicial remedies in the European Communities”, Kluwer, Deventer 1969;

R. H. Lauwaars: „Rechtmatigheid en Rechtskracht van Gemeenschapsbesluiten” (ac. proefschrift Leiden 1970).

⁴ G. H. J. Abeln: „De vrijhandelszone als economische integratievorm voor West-Europa”, Stenfert Kroese, Leiden 1958;

J. Sterrenburg: „L'intégration monétaire”, Stenfert Kroese, Leiden 1961;

H. O. C. R. Ruding: „Naar één geïntegreerde Europese Kapitaalmarkt?”, Stenfert Kroese, Leiden 1969;

C. J. Rijnvos: „Economische orde en economische monetaire integratie”, Stenfert Kroese, Leiden 1970.

⁵ Uitzonderingen:

„Pressiegroepen” (Rapport van een werkgroep van het Europa-Instituut, Amsterdam), Europese Monografieën nr. 3, Deventer 1965;

H. C. Posthumus Meyjes: „Macht en onmacht van de Europese Gemeenschappen” (rede), Kluwer, Deventer 1969.

⁶ Sijthoff, Leiden 1969, 247 blz., f. 28.

De Tilburgse hoogleraar in het recht der internationale organisaties heeft zich tot doel gesteld de vraag te beantwoorden hoe het komt dat de ontwikkeling in het Europa van de Zes niet heeft geleid tot wat men ervan had verwacht: overgang van economische tot politieke integratie, versterking van de instellingen der Gemeenschappen en uitbreiding van het aantal deelnemende staten. Hij tracht een antwoord op deze vraag te vinden door een aantal facetten van de Europese ontwikkeling kritisch te bezien. Vooreerst schetst hij de ontwikkeling van het wereldpolitieke gebeuren als de achtergrond van het Europese integratieproces (II). Vervolgens beschrijft hij de ontwikkeling van de betrekkingen tussen de Raad, de Commissie en het Europese parlement, die hij karakteriseert als de desintegratie van het besluitvormingsproces in de Gemeenschappen (III). Daarna wijdt hij drie hoofdstukken (IV - VI) aan de ontwikkeling van de buitenlandse betrekkingen van de Gemeenschap; zowel van bilaterale als van multilaterale aard. Daaruit trekt hij de conclusie dat de geleidelijke versmelting van concrete economische belangen door de instelling van de gemeenschappelijke markt niet heeft geleid tot een bereidheid van de Lidstaten ook op het terrein van de buitenlandse politiek naar eenheid van beleid te streven; het primaat van de politiek boven de economie dat zich aldus heeft gemanifesteerd, heeft veeleer een desintegrerend effect gehad. In de twee volgende hoofdstukken behandelt de schrijver de pogingen die gedaan zijn om tot een grotere politieke eenwording te komen buiten het kader van de Gemeenschappen van Parijs en Rome om (VII) en die, welke betrekking hebben op de samenwerking inzake defensievraagstukken (VIII). In dit laatste hoofdstuk besteedt hij ook aandacht aan de bezwaren die op grond van het Euratom-verdrag ten aanzien van het non-proliferatieverdrag zijn ontwikkeld.

De conclusies die Alting von Geusau uit zijn beschouwingen trekt in hoofdstuk IX zijn voor de Europese Gemeenschappen tamelijk vernietigend: de poging door functionele (economische) integratie in een pre-federaal verband tot politieke integratie te geraken moet als mislukt worden beschouwd; het streven naar politieke, federale eenheid in Europa past niet meer in de internationale situatie anno 1970. De Europese Gemeenschappen „should henceforward be considered as one among many economic organizations to be kept in business in so far as it makes

a meaningful contribution to promoting better international economic cooperation” (blz. 229/230), maar voor de oplossing van de problemen van veiligheid, internationale handel, monetaire samenwerking, ontwikkelingshulp, technologische ontwikkeling en culturele samenwerking behoeft men de Gemeenschappen niet verder te ontwikkelen: zijn zullen daarvoor eerder een belemmering vormen dan een stimulans betekenen.

Wie het heeft uitgelezen, moet wel beamen dat hier „a highly provocative book” ligt, zoals op de flap wordt gezegd. Daarop kan men ook lezen dat „his analysis is not based on anti-federalist premises”. Dat mag men wel aannemen; maar waarom moest het gezegd worden? Het boek bevat een aantal feitelijke beschouwingen die weliswaar niet vleiend zijn voor het beleid dat de „political actors” (lees de regeringen van de Lidstaten) in de door henzelf in het leven geroepen Gemeenschappen hebben gevoerd, maar waardoor hun een onverweerde zij het ietwat bolle spiegel wordt voorgehouden. Als het boek alleen maar de strekking had duidelijk te maken, welke kansen in de afgelopen twintig jaren zijn gemist, dan zou het als een nuttige bijdrage tot de discussie van de ontwikkeling der Gemeenschappen kunnen worden beschouwd afkomstig van een vriend die hun hun feilen toont. De auteur heeft zich daartoe echter kennelijk niet willen beperken. Op blz. 28 stelt hij de vragen „Have the assumptions been wrong, or have the conceptions changed? Or should we say that the political environment has changed to the extent of invalidating the original assumptions? Or should we rather concede that it is too early to test the performance of the Communities? Or do we just lack the tools for adequately measuring the process?”. Van twijfel die uit de laatste twee vragen spreekt is echter in het vervolg niet veel meer te merken. En als men op blz. 29 heeft gelezen „The conclusions one can reach after analyzing a limited number of trends and cases are necessarily tentative and open to serious challenge”, verwondert men zich over de onvertogen woorden waarin die conclusies zijn gesteld.

Naar onze mening zijn de gegeven beschouwingen niet voldoende om zo vérgaande conclusies te dragen. De schrijver heeft zich vrijwel uitsluitend beperkt tot een bespreking van het gedrag van de regeringen, en van hun wil en onwil zoals die zich in de loop der jaren hebben gemanifesteerd. Hij

heeft zich echter in het geheel niet bezig gehouden met de economische ontwikkeling die door de instelling van de Gemeenschappen in gang is gezet, noch met de publieke opinie en met de economische en sociale krachten die in het integratieproces een rol spelen. Voor de schrijver die zijn boek in juni 1969 heeft afgesloten, en voor de lezers die zich door zijn betoog zouden laten overtuigen, moet de Haagse topconferentie van december 1969 wel als een deus ex machina zijn gekomen; de besluiten die daarop gevolgd zijn moeten voor hen tamelijk onverklaarbaar zijn. Ze zijn dat echter minder voor wie een sterker gewicht toekent aan de immanente ontwikkeling van de gemeenschappelijke markt die de politieke machthebbers dwingt tot het — zij het in onregelmatig tempo en wellicht ook niet altijd met evenveel overtuiging — voortgaan op de weg der Europese eenwording op straffe van een ondragelijke economische terugval, die niet alleen in Europa tot verwarring en erger zou leiden. Of het integratieproces inderdaad een volledig federaal systeem zal opleveren, is voorshands onzeker⁷. Dat de Europese Gemeenschappen echter als eenheid zullen moeten en ook kunnen gaan functioneren bij het streven naar oplossingen voor de problemen van internationale handel, monetaire samenwerking, ontwikkelingshulp en technologische ontwikkeling, lijkt hoogstwaarschijnlijk.

Het tweede boek dat over de Europese Gemeenschappen is verschenen, P. J. G. Kapteyn en P. VerLoren van Themaat: *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen*⁸, draagt geen doctrinair en polemisch, maar een oriënterend karakter. Het is bedoeld om de voortdurend groeiende kring van belangstellenden een globaal inzicht te geven in het recht van de Europese Gemeenschappen en de toenemende invloed daarvan op de nationale rechtsontwikkeling, zowel op sociaal-economisch gebied als op andere

⁷ Aldus de conclusie van Leon N. Lindberg and Stuart A. Scheingold: „Europe's Would-be Polity, pattern of change in the European Community”, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1970, een boek dat grotendeels dezelfde problematiek behandelt als Alting von Geusau's werk, maar tot veel meer genuanceerde conclusies komt.
⁸ Kluwer, Deventer — Samsom, Alphen a/d Rijn, Brussel, 408 blz., f. 45.

terreinen die voor bedrijfsleven en rechtspraak van belang zijn. Naast een aantal hoofdstukken die in de eerste plaats voor juristen van belang zijn (II Algemene aspecten van de Europese Gemeenschappen, IV Institutionele structuur, V Beleidsbepaling en bestuur, VI Rechtspraak) bevat het boek een uitermate nuttig overzicht van het ontstaan van de Europese Gemeenschappen (I), beschouwingen over de sociaal-economische beginselen daarvan (III), en een aantal hoofdstukken over de instelling van de gemeenschappelijke markt en de vrijheid van goederenverkeer, van personenverkeer en van betalings- en kapitaalverkeer (VII), over de werking van de gemeenschappelijke markt, in het bijzonder het mededingingsbeleid (VIII), over het

economisch en sociaal beleid (IX), over de sectorenpolitiek: landbouw, vervoer, kolen en staal, en kernenergie (X) en over de externe betrekkingen: handelspolitiek, associatie en toetreding (XI). Een hoofdstuk, getiteld Perspectieven (XII), waarin de belangrijkste gebreken in de bestaande gemeenschappen, de mogelijkheden van fusie en de Verenigde staten van Europa, met een vraagteken, aan de orde komen, rondt het boek af. In een aanhangsel wordt dan nog melding gemaakt van de rechtsontwikkeling tot 1 januari 1970.

Uit deze summiere opsomming blijkt reeds dat het boek veel meer geeft dan de titel doet vermoeden⁹. Het is weliswaar juridisch georiënteerd in die zin dat het de activiteit van de Europese Gemeenschappen steeds relateert aan

de bepalingen van de Verdragen en van de besluiten die ter uitvoering daarvan zijn genomen, maar het beperkt zich, met name in de hoofdstukken die aan de gemeenschappelijke markt en het gemeenschappelijk beleid zijn gewijd, niet tot een formele uiteenzetting, maar gaat ook op de economische achtergrond van de getroffen regelingen in. Daardoor zal het boek ook voor niet-juristen van veel nut zijn als zij willen weten hoe en waarom bepaalde problemen zijn geregeld. Het „veronderstelt”

⁹ Het geeft echter helaas onvoldoende, en vrij willekeurige, verwijzingen naar verdere literatuur, en het register op onderwerp laat ook te wensen over.

Wij zoeken ter versterking van de staf van ons modern kantoor een

econoom-accountant

met accountancy-ervaring in de gezondheidssector.

Hij komt op een dynamische plaats in de staf van onze N.V.

Zijn taak is veelzijdig en bestaat onder meer uit het opstellen van exploitatiebegrotingen, het maken van stichtingskostenramingen voor nieuwe projecten, liquiditeitsprognoses, het begeleiden bij de opstelling en analysering van kwartaalexploitatiecijfers en jaarcijfers, het bewaken van de liquiditeit, het maken van onderhoudsbudgetten, bedrijfseconomische analyses, organisatievraagstukken.

Belangstelling en/of ervaring voor ziekenhuisproblematiek en gezondheidszorg zijn een vereiste.

De directie zal behulpzaam zijn bij het zoeken naar een woning.

Het salaris zal in nader overleg worden vastgesteld.

Sollicitaties gelieve u te richten aan de directeur van

Administratiekantoor 's-Hertogenbosch n.v.

ZUIDERPARKWEG 284 . 'S-HERTOGENBOSCH . TEL. (04100) 23421 . TELEX 50297

— aldus de schrijvers in hun voorwoord — „minder voorkennis dan gemeenlijk verkregen wordt bij een kandidaats-examen in de rechten of de economie”. Voor beide gevallen is dat misschien ietwat optimistisch. Niet-juristen zullen wel eens moeite hebben met de echt juridische hoofdstukken, niet-economen zullen zeker de paragrafen waarin het bekende rapport van Zijlstra¹⁰ ter sprake komt, niet gemakkelijk begrijpen. Aan de algemene bruikbaarheid van het boek voor hen die zich werkelijk in de Europese rechtsontwikkeling en haar betekenis voor het nationaal bestel wil verdiepen, doet dat intussen weinig af. Uit het aanhangsel blijkt echter hoe snel een boek als dit achter kan raken. Hoewel de meeste hoofdstukken pas in het najaar van 1969 werden afgesloten, beslaat het aanhangsel waarin een aanvulling op de rechtsontwikkeling tot 1 januari 1970 wordt gegeven, reeds 19 bladzijden! Het zou overweging verdienen dat de uitgever bij zo'n boek een kaart voegde

waarmee de kopers in de gelegenheid gesteld zouden worden, periodiek nieuwe aanhangsels te verkrijgen. Als men niet op een losbladige uitgave wil overgaan, lijkt dat een mogelijkheid om snelle veroudering te voorkomen.

In het slothoofdstuk van hun boek sparen Kapteyn en VerLoren de Europese Gemeenschappen hun kritiek evenmin als Alting von Geusau dat heeft gedaan. Vele belangrijke problemen waarvoor de Gemeenschappen zich geplaagd zien, kunnen zij niet op rationele wijze autonoom oplossen, wanneer niet tenminste Engeland zal zijn toegetreden — waardoor de toetreding van een aantal andere democratische Europese landen reeds op economische gronden onvermijdelijk zal worden (blz. 371/2). De bevoegdheden van de Gemeenschappen zullen moeten worden uitgebreid op financieel en monetair gebied, anders blijven de Gemeenschappen een reus op lemen voeten die bij een verdere voorspoedige ontwikkeling van haar werkzaamheden des te

gemakkelijker door dit broze voetstuk zal kunnen zakken (blz. 372). Het divergerende buitenlandse beleid van de Lid-staten oefent tot nu toe een remmende invloed uit, niet alleen op de totstandkoming van een communautaire handelspolitiek, maar ook op het interne sociaal-economische integratieproces. Dat het mogelijk zal zijn de samenwerking binnen de Europese Gemeenschappen uit te strekken tot onderwerpen van buitenlandse politiek, wordt door de schrijvers echter kennelijk niet betwijfeld, mits de publieke opinie daartoe wordt georganiseerd, de politieke partijen zich op Europees vlak aaneensluiten of naar Europese partijvorming wordt gestreefd, en de tendens van industrie, handel en vakbeweging

¹⁰ J. Zijlstra, m.m.v. B. Goudzwaard: „Economische politiek en concurrentieproblematiek in de EEG en de Lid-staten”, Serie concurrentie 2, Brussel 1966.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

Bij de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de rijksuniversiteit Utrecht kan worden aangesteld een

ADJUNCT-DIRECTEUR

In samenwerking met de directeur der faculteit zal deze functionaris moeten medewerken aan de vervulling van de bestuurstaak der faculteit, o.a. door — het uitbrengen van adviezen aan faculteit en bestuur, gericht op het optimaal functioneren van de faculteit;

- de zorg voor de verslaggeving en uitvoering van genomen besluiten;
- de coördinatie van studieregelingen, studiebeslissingen, reglementen, studieschema's en roosters;
- het onderhouden van contacten binnen en buiten de faculteiten;
- de zorg voor het doelmatig functioneren, de onderwijsprogrammering en coördinatie van taken en werkzaamheden.

De betrokken functionaris zal voorts in nader overleg worden belast met een aantal speciale deeltaken, die, gezien het grote complex van taken bij de huidige ontwikkelingen, tot dusverre onvoldoende aandacht konden krijgen, alsmede met de taak op te treden als studieadviseur.

Leeftijd bij voorkeur circa 40 jaar.

Gevraagd wordt een functionaris van academisch (of vergelijkbaar) niveau met ervaring in een leidinggevende functie, die beschikt over initiatief, stilistische vaardigheid en organisatorische capaciteiten.

Kandidaten wordt verzocht om deel te nemen aan een psychologisch onderzoek.

Sollicitaties te richten aan de personeelsfunctionaris van het Bureau van de Universiteit, Kromme Nieuwe Gracht 29, Utrecht, onder vermelding van no. 900.

zich bovennationaal te oriënteren zich doorzet¹¹. Die moeten er ook toe bijdragen de regeringen te pressen de institutionele structuur van de Gemeenschappen en daardoor hun bestuurskracht te versterken. „Men kan kennelijk niet van een conferentie van staats- en regeringshoofden verwachten dat zij aan hun eigen rangsverlaging zullen medewerken” (blz. 372). Weliswaar vereisen de buitenlandse betrekkingen van de Europese Gemeenschappen geen soevereine staat in de klassieke zin, maar wel een gemeenschappelijk optreden, dat in vele gevallen zal moeten dienen om besluitvorming op een breder internationaal vlak te bevorderen. Alleen dan ook kan de Europese eenwording tevens bijdragen tot eenwording van de wereld

(blz. 380) en tot de door Tinbergen en anderen verdedigde convergentie van maatschappelijke systemen eigen inbreng leveren, die meer vrijheid oplevert dan de Oosteuropese systemen en meer interne en externe solidariteit dan het Amerikaanse systeem (blz. 381).

Een vergelijking van deze conclusies met die van Altling von Geusau doet blijken hoezeer de interpretatie van analyses van dezelfde fenomenen toch uiteindelijk door een persoonlijke keuze wordt bepaald.

Europa-Instituut, Leiden

¹¹ Vgl. ook P. VerLoren van Themaat in „Nieuw Europa”, 1970 (nr. 2), blz. 28.

Met „E.-S.B.”

een beter

economisch-

politiek

inzicht

GEMEENTE MIDDELBURG

Op de afdeling algemene zaken van de gemeentesecretarie kan worden geplaatst een

sociaal - economische medewerker

(jong econoom met juridische belangstelling)

De te benoemen medewerker zal werkzaam zijn ter versterking van de sector ontwikkeling van de genoemde afdeling. De werkzaamheden zullen in de hoofdzaak omvatten contacten met het bedrijfsleven in de ruimste zin van het woord (bestaande en te vestigen bedrijven, bedrijven in de dienstsector etc.), alsmede kabinetsaangelegenheden. De werkzaamheden zullen worden verricht in nauwe samenwerking met de burgemeester.

De te benoemen medewerker zal het vermogen moeten hebben goede contacten te onderhouden en moeten beschikken over een goede stijl, alsmede een zakelijke belangstelling.

Tevens zal hij belangstelling moeten hebben voor werk in de bestuurssector.

Salarisgrenzen: f 1235,- met 6 jaarlijkse verhogingen, opklimmende tot f 1543,- per maand.

Aanstelling boven het minimumsalaris is mogelijk.

Premie A.O.W.: op het salaris wordt geen premie voor de A.O.W. ingehouden. Deze premie komt voor rekening van de gemeente.

Van toepassing zijn: premiespaarregeling, Intercommunale Ziektekostenregeling Ambtenaren (IZA), studietoelageregeling, verplaatsingskostenbesluit.

Middelburg, in volle ontwikkeling, is een aantrekkelijke woongemeente en ligt dicht bij rustige stranden en het Veerse Meer.

Sollicitaties binnen 10 dagen na verschijning van dit blad inzenden aan de burgemeester en wethouders van Middelburg, Lange Noordstraat 1 te Middelburg.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

Mededelingen

Symposium marketing & computer

De marketing-man zal steeds sneller moeten kunnen reageren op snel veranderende marktomstandigheden. Deze besluitvorming zal ook in toenemende mate gebaseerd dienen te zijn op het snel beschikbaar zijn van accurate,

goede en betrouwbare informatie. Het aantal variabelen dat elkaar over en weer beïnvloedt, maakt de besluitvorming daarenboven niet alleen buitengewoon complex, doch schept een dermate groot scala van alternatieven, dat een snelle besluitvorming zich niet meer zonder elektronische hulpmiddelen laat realiseren. Niet alleen bij het afzetbeleid van de grote, doch zeker ook bij de middelgrote en kleinere onderneming zal derhalve de computer een steeds belangrijker rol gaan spelen.

In het symposium „Marketing en Computer” zal worden getracht de

marketing-man enigszins vertrouwd te maken met de diensten welke de computer de marketing heeft te bieden. Dit symposium, georganiseerd door het Nederlands Instituut voor Marketing (NIMA), wordt gehouden op vrijdag 27 november 1970 in het Jaarbeurs Congrescentrum, Croeselaan te Utrecht, aanvang 9.15 uur. Deelnemingskosten inclusief apéritief en lunch: voor NIMA-leden f. 50; voor niet-leden f. 75. Inschrijving vóór 20 november a.s.

Nadere inlichtingen: NIMA, Parkstraat 18, Den Haag.

NKF GROEP NV

NKF GROEP NV, gevestigd te Rijswijk (Z.H.) beheert een aantal ondernemingen, werkzaam op het terrein van de fabricage van kabels voor sterkstroom en telecommunicatie alsmede plastic en staal.

De groep heeft dochterondernemingen in Nederland, West-Duitsland en Zuid-Afrika en telt in totaal ongeveer 12.500 werknemers.

In onze nieuwe organisatorische opstelling hebben wij voor de sector, die onze kabel-fabrieken in Afrika en Indonesië beheert, binnenkort behoefte aan een

area manager

De area manager is verantwoordelijk voor de coördinatie, rapportering en berichtgeving betreffende zijn gebied en zal aan de hand van concrete gegevens met voorstellen tot initiatieven op velerlei gebied moeten komen. Hij verricht zijn taak in nauwe samenwerking met andere staffunctionarissen en is gezeteld op ons concernkantoor te Rijswijk.

Voor deze boeiende functie komen kandidaten van ca. 35 jaar met een economische opleiding op academisch niveau het meest in aanmerking.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun beknopte sollicitatiebrief voorzien van foto te zenden aan de Raad van Bestuur van NKF GROEP NV, J. C. van Markenlaan 5, Rijswijk (Z.H.).

The International Monetary Fund with
Headquarters in Washington, D.C. invites applications
from:

Economists

Candidates should have good scholastic records and be well versed in modern macroeconomics with special emphasis on subjects such as money and banking, public finance, and international trade and payments. They must be capable of analyzing and describing clearly the economic and financial developments in a country and be able to utilize statistical data. Professional experience in any one of the above fields is desirable but not essential. Knowledge of the financial problems of developing countries is useful.

Ability to speak and write fluently in English is necessary; a knowledge of other languages is helpful. Good health and a willingness to travel are also required.

Salary will be commensurate with age, qualifications, and experience. The starting salary for a young Economist with an M. A. or Ph. D. degree, having little or no experience, would be between about \$ 10,000 and about \$ 12,000 per annum, net of income tax. In addition, there are fringe benefits including pension plan, family allowances, health insurance, and paid transportation for a home visit with family every two years.

Candidates who meet the above requirements are invited to submit a curriculum vitae, including details of their professional career to the

International Monetary Fund
19th and H Streets, N.W.
Washington, D.C. 20431 U.S.A.

In appropriate cases interviews will be arranged in Amsterdam in the second half of November. The selected candidates will be based in Washington, D.C.